Szentkirály

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV

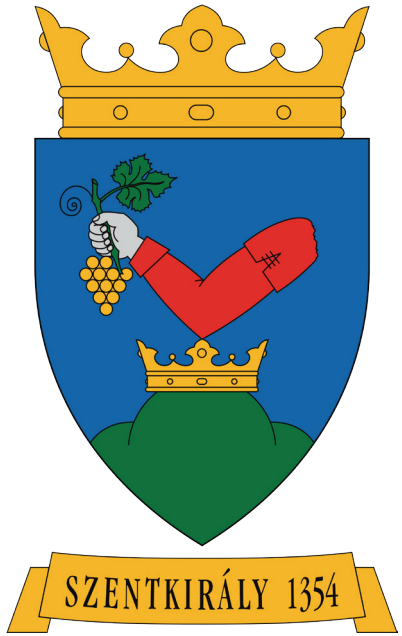
SZENTKIRÁLY 1354

Szentkirály

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV

2018

Megrendelő

Szentkirály Önkormányzata
www.szentkiraly.hu
6031 Szentkirály, Kossuth Lajos u. 13.
Polgármester:

Szilberhorn Erzsébet

Megbízott főépítész
A Településképi Arculati Kézikönyvet készítette

Kiss Attila
Kiss Attila

Fotó
A kiadványt tervezte

Kiss Ákos

TARTALOM

9 Bevezetés

1. **TELEPÜLÉS BEMUTATÁSA**
10 Földrajzi környezet
14 Településtörténet
18 Településszerkezet

2. **ELTÉRŐ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZEK**
20 Térképi lehatárolás
22 Az egyes településkarakterek arculati jellemzői

3. **MEGHATÁROZÓ TELEPÜLÉS KÉPI ÉS TERMÉSZETI ÉRTÉKEK**
48 Építészeti, településképi értékek
52 Iskolák
54 Köztéri művészeti alkotások
58 Táji, természeti értékek

4. **A TELEPÜLÉS MINŐSÉGI FORMÁLÁSÁRA VONATKOZÓ AJÁNLÁSOK**
60

5. **PÉLDAÉRTÉKŰ MEGOLDÁSOK**
70

1.

BEVEZETÉS

A településkép a mindennapi élet lenyomata. Őrzi a hely múltját, kifejezi az ott élő emberek gondolkodásmódját. Egyfajta „nyitott könyv", amit akarva-akaratlanul „olvasunk". Még ha nem is tudatosul bennünk, de nagyon is világosan érzékeljük jelzéseit és a róla formált vélemény kihat mindennapi döntéseinkre. Jól ismerjük azt az érzést, amikor bizonyos helyeken céltalanul is szívesen időzünk, más helyeket viszont inkább elkerülünk. Ez az érzés nem véletlen.

A településkép befolyásolja életünket, hatással van ránk. Sok tekintetben a településkép által közvetített – pozitív vagy negatív – üzenet határozza meg a településünkhöz fűződő viszonyt. Kötődünk-e hozzá, megbecsüljük-e értékeit?

Elengedhetetlen megismerni és megérteni környezetünket ahhoz, hogy észrevegyük értékeit és magunk is értéket tudjunk létrehozni. El kell sajátítanunk az esztétikai minőség fontosságát szem előtt tartó szemléletet, mert felelősek vagyunk azért, hogy épületeink hozzájáruljanak településünk képének szebbé tételéhez.

Lakókörnyezetünk színvonala életünk minőségének egyik legfontosabb – még ha olykor figyelmen kívül is hagyott – feltétele. A minket körülvevő szép épített és természeti környezet nap mint nap örömmel szolgál, léleknemesítő, s mintát ad a jövő nemzedéknek.

A Településképi Arculati Kézikönyv részletesen bemutatja a település és a karakteres településrészek arculati jellemzőit, építészeti és környezeti értékeit, majd javaslatokat fogalmaz meg a településkép formálására vonatkozóan. A kézikönyv elsősorban a települési döntéshozók és a lakosság tájékoztatását segítő, szemléletformáló kiadvány. Ennél fogva nem a kötelezően betartandó építési paraméterek meghatározása a célja, hanem a harmonikus lakókörnyezet kialakításához és védelméhez szükséges építtetői szemlélet megerősítése. A szépségbe rejlő települési értékeket megőrző, erőforrásaival okosan gazdálkodó, innovációs lehetőségeket hatékonyan kihasználó településfejlesztéshez, településszépítéshez kíván segítséget nyújtani azáltal, hogy irányt mutat az építtetőknek.

1. Szentkirály, katolikus templom és közvetlen környezete

Szentkirály
2 km
2017 (2017-12-12)
M = 1 : 50 000
Permalink
WGS 46.93441 19.95799
EOV 719331 177090

2.

TELEPÜLÉS BEMUTATÁSA

Földrajzi környezet

Szentkirály Kecskeméttől keletre, 19 km távolságban helyezkedik el. A 101.8 km2 nagyságú közigazgatási területén változatosak a természeti adottságok. A határ nyugati részén kiváló termőhelyi adottságú, löszös talajú szántóterületek találhatók, viszont Felsőszentkirály középső és északi részét már alacsony termőképességű homok uralja, míg a Székdűlő határrészben a kötöttebb talajú szikes felszínek a meghatározóak. A természeti adottságok sokszínűsége okán a táj is aprólékosan tagolt. Különösen igaz ez Felsőszentkirályra, ahol az északnyugat-délkeleti irányú homokhátak szikes laposokkal váltakoznak.

A táj természetes vegetációja elsődlegesen a homoki és löszpusztai sztyepp volt, amit foltszerűen erdőspuszta egészített ki. Bár a terület természetes vízfolyásokkal korábban sem rendelkezett, a homokhátak közötti laposok egykor vizes élőhelyeknek is otthont adtak. A természetes állóvizek mai teljes hiánya döntően az emberi beavatkozások (belvízrendezések) következménye.

A táj mai képét a mezőgazdasági használat határozza meg, azonban a természetes vegetáció számos eleme is fellelhető. A határ nagyobb részén szántóföldi művelés folyik, valamint – Alföldi viszonylatban – nagy területet borítanak erdők is. Több 100 hektár összefüggő erdőterület található Alsószentkirály déli részén, valamint Felsőszentkirály Nagykőrössel és Kocsérral határos térségében.

2. Szentkirály közigazgatási területét mutató műholdfelvétel (www.mepar.hu)

3.

3. Mezőgazdasági kultúrtáj
4. Homoki akácos

4.

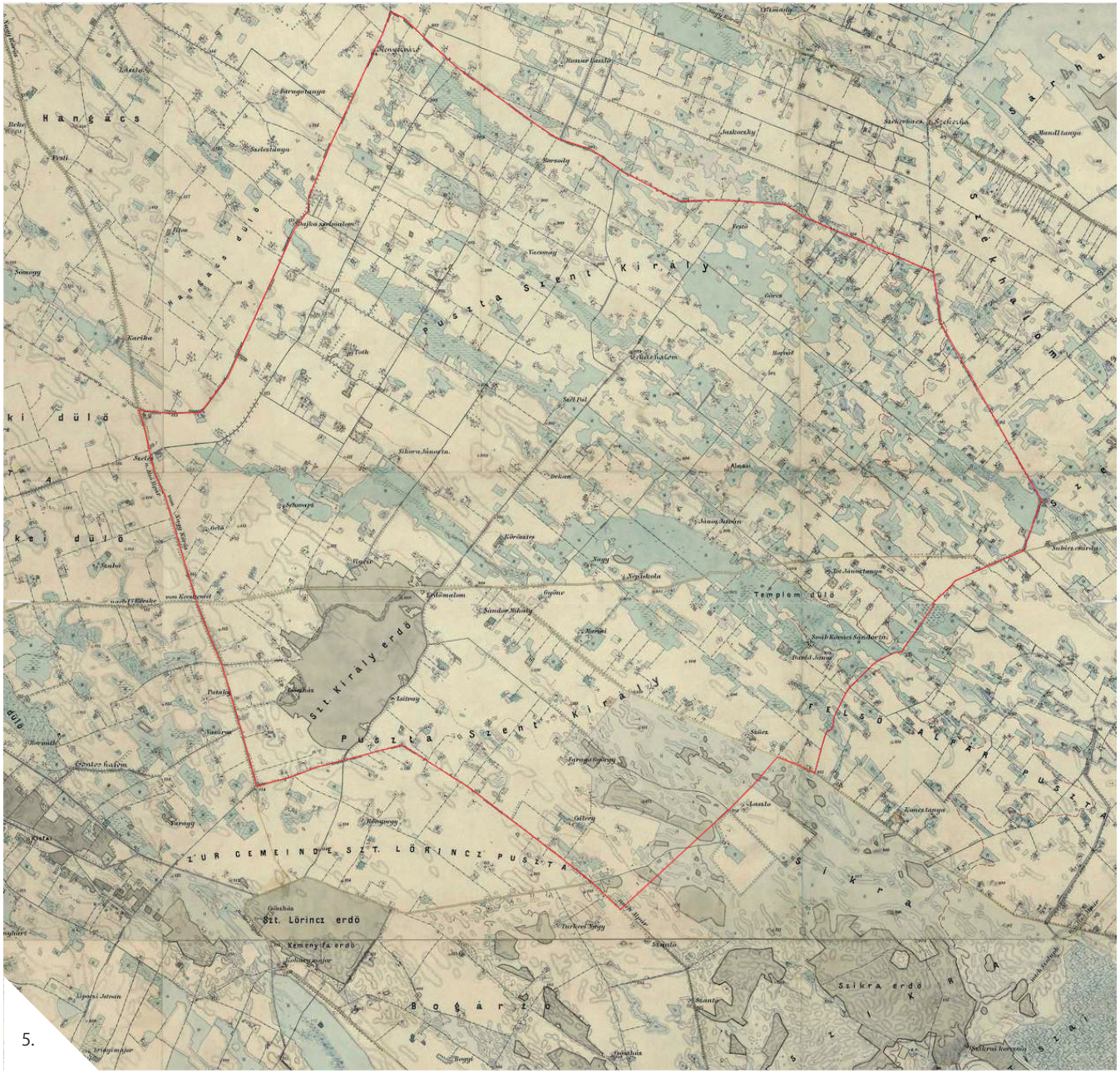
Hangács
Pusztaszentkirály
Templom dülö
Szikra erdö
Szt. Lörincz erdö
Kemenyfa erdö
Szikra

5.

Településtörténet

A település a Duna-Tisza közén, Kecskemét közelében fekszik.
A település nevével először 1354-ben találkozunk Nagy Lajos király által kibocsátott oklevélben, de a régészeti leletek azt bizonyítják, hogy már az Árpád-korban lakták a területet. Öt település is létezhetett a királyi birtokon, háromnak temploma is volt. A homokbánya területén épült település templomának romjai még a 19. században is látható volt. Az 1200-as évek második felétől telepedhettek meg kunok Szentkirályon, akik nomadizáló életformát folytattak, és még Lajos király alatt sem sikerült teljesen megszabadulniuk nomád szokásaiktól. Szentkirályra betelepedő kunok az Árpád-kori falu templomának környékét foglalták el, és kezdtek „földhöz rögzített" épületeket emelni, amelyeket valószínűleg csak téli szállásként használtak, ezt mutatja a Szentkirály szállás név is.
A település jó helyen feküdt a Duna-Tisza közének közepén, és mellette haladt el a Nagy út, amely Budát összekötötte Szegeddel. Mindez jótékony hatással volt gazdaságára, a falu szépen fejlődött, növekedett. A templom mellett egyre több ház épült utcás-soros elrendezésben. A dombhát gerincén húzódott végig az utca, a házak az utcával párhuzamosan épültek. A falu fejlődését, pozíciójának erősödését mutatja, hogy II. Ulászló király pallósjogot adományozott a nemeseknek 1493-ban.

A török hódoltság időszaka

A hadjárat után hazafelé tartó török seregek nagy pusztítás végesztek a Duna-Tisza közén 1526-ban, de a végleges megszállás csak 1541-ben következett be. Sokan elmenekültek a faluból, köztük a kun földesurak is, de a falu nem néptelenedett el. Birtokosai a kecskeméti Palicskó család, majd a gazdag kecskeméti kereskedő Szegedi Márton. Őket követte Sukán Pál, Kubinyi László kamarai tanácsnok, a 17. század 20-as éveiben pedig Szegedi Gáspár és Borus Demeter. A településnek török földesurai is voltak, így a kettős adóztatást is megszenvedte. Mind ezek ellenére a lakók száma folyamatosan nőtt egészen a 16. század végéig. 1546-ban 41 család élt itt, amely 1590-re 60 családra duzzadt, vagyis közel 50 év alatt megduplázó-

5. A Szentkirályi puszta térképe az 1880-as években (3. katonai felmérés)

dott a lakosság száma. A 16. század második felében a környék legnagyobb faluja volt. A lakosság nemcsak létszámban gyarapodott, hanem anyagiak terén is. A falu hanyatlása a 15 éves háború alatt kezdődött el. 1594 és 1599 között a török segéderők a tatárok elnéptelenítették a Duna-Tisza közét. Szentkirály 1630-ra teljesen elnéptelenedett.

A puszta benépesülése

Az 1700-as évektől Kecskemét bérbe adta a pusztát, így került Szentkirály fele-fele részben a Vay és az Ottlik család birtokába. Később, 1857-ben a város eladta a földeket. Az 1700-as évek második felétől fokozatosan növekedett a pusztán élők száma. 1850-51-ben a népszámlálási adatok szerint 1566 személy élt itt. Ez a létszám kiemelkedően magas volt Kecskemét pusztái között. A lélekszám növekedése elsősorban a betelepüléssel magyarázható. A szabadságharc alatt és után sokan költöztek ki tanyára. 1857-től kezdett kialakulni a tanyavilág Kecskemét körül.

Szentkirály önállósulása

A 19. század végétől és 20. század elejétől kezdve Szentkirály a fejlődés útjára lépett, tanyaközpontból faluvá fejlődött. Megépültek a pusztai iskolák, 1901-ben felépült a két templom a két felekezet számára. Az I. világháború előtt köves út létesült a Kécskei és a Ugi út vonalán. 1924-től működött rendszeres orvosi ellátás a faluban. 1940-ben saját postahivatala lett. 1943-tól a szentkirályiak helyben intézhették ügyeiket. 1952. január 2-án vált Szentkirály önálló községgé, nevét pedig Lászlófalvára változtatták. Ezen a néven szerepelt egészen 1987-ig, ekkor kapta vissza régi nevét.

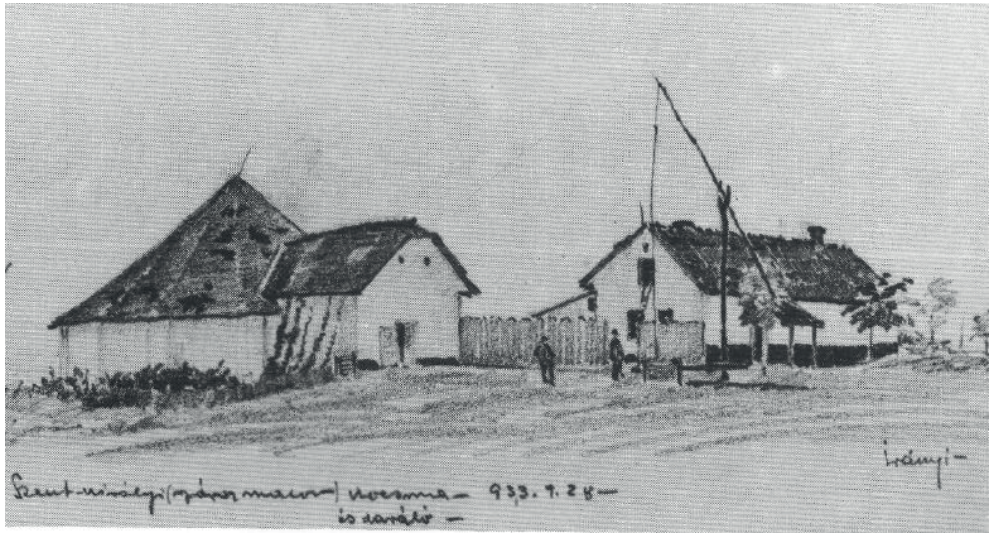

6. Szárazmalom (Szentkirály)
   Irányi István rajza
7. Magyar tanya

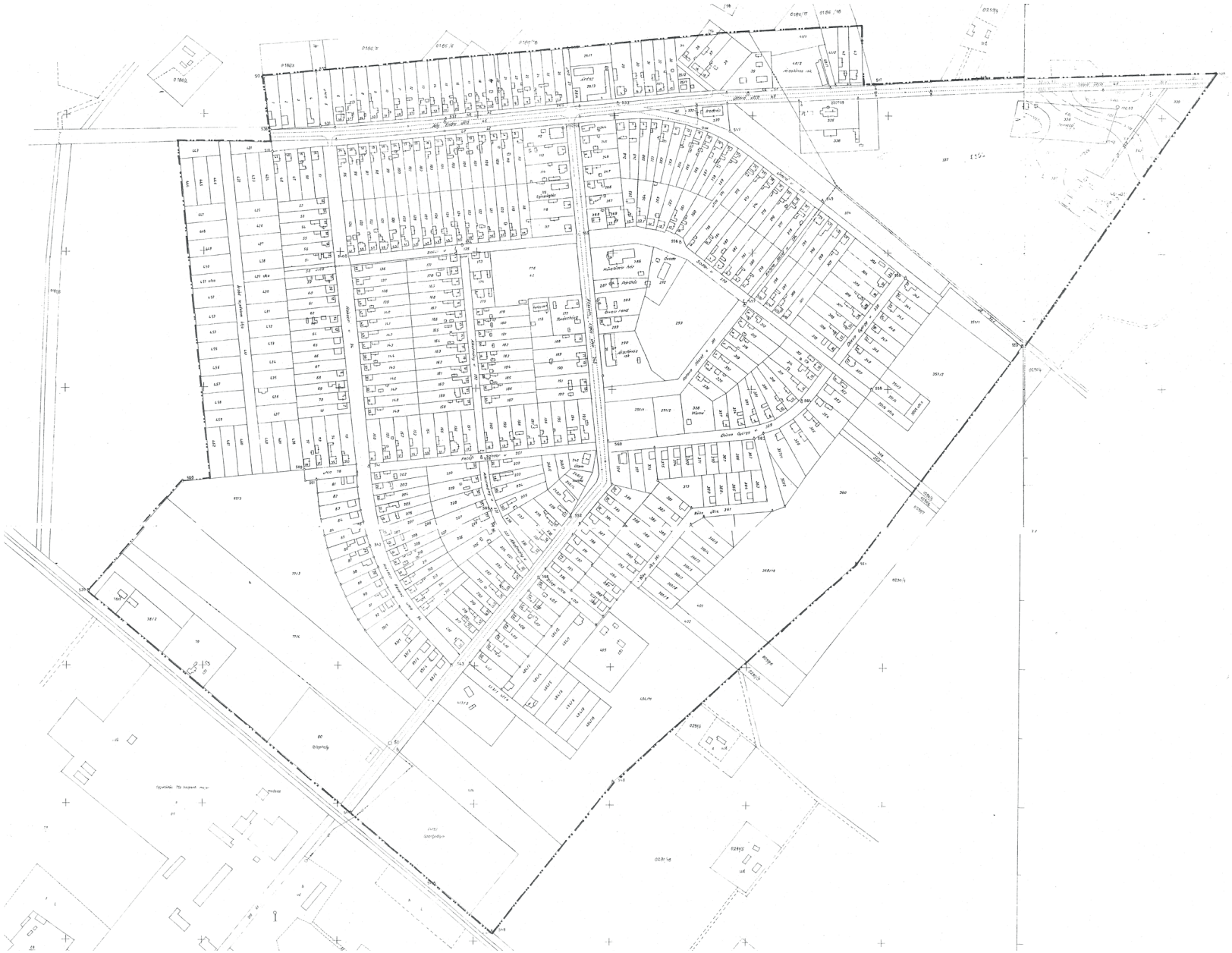

Településszerkezet

Szentkirály mai belterületének utcái 1950-ben még csak papíron léteztek. Ekkor csak a két templom, az öreg iskola, valamint a Katolikus Kör (későbbi TSZ iroda) épülete állt a falu helyén. Az utcákat úgy tervezték, hogy azok igazodjanak a terület meglévő fontosabb útjaihoz (Kécskei út, Templom dűlő, Ugi út). Ennek köszönhető, hogy nem egy klasszikus „sakktábla" alaprajza van a településnek. A belterület északi és nyugati részének utcái a Kécskei útra merőlegesek illetve azzal párhuzamosak. A település déli és keleti részének utcái viszont már a Templom dűlő és az Ugi út 45 fokban eltérő irányához illeszkednek. A különböző irányú utcák kapcsolódását úgy oldották meg, hogy azok széles ívekben találkozzanak. Ezek az íves vonalvezetésű utcaszakaszok településképileg is kedvezőek, mivel ezáltal mérsékelhető volt a szabályos, hálós utcaszerkezet egyik hátránya, hosszú egyenes utcák egyhangúsága.

A településszerkezet gerincét a Kécskei út és a rá merőleges Kossuth utca alkotja. A Kécskei út csak érinti a települést, így az országút átmenő forgalma kevésbé zavarja a falu nyugalmát. A főbb közintézmények a kevésbé forgalmas Kossuth Lajos utca mentén találhatók.

Szentkirály településszerkezetének sajátosság, hogy a közigazgatási központ és a templomok egymástól térben elkülönülnek. A katolikus templom a település keleti szélén áll, a református templom pedig pár száz méterrel még távolabb. Annak, hogy a települést az egyházi épületektől távolabb helyezték el valószínűleg politikai-ideológiai okai voltak. Az 1950-es években vallást igyekeztek minden módon hátérbe szorítani. Ez a furcsa településszerkezeti helyzet ma már inkább előny, mint hátrány. A katolikus templom előtti szent István tér a község „szakrális" központja. Itt áll a névadó Szent István szobor, és a falu legtöbb emlékműve. A református templom pedig ma is valódi pusztatemplomként őrködik a táj felett.

8. Szentkirály településredezési alaptérképe

ELTÉRŐ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZEK

Térképi lehatárolás

JELMAGYARÁZAT

- Településközpont karakter
- Falusias lakóterületi karakter
- Kertvárosias lakóterületi karakter
- Települési zöldterület karakter
- Gazdasági telephely karakter
- Mezőgazdasági karakter
- Természeti terület
- Erdő
- Kiépített út
- Csatorna
- Egyedi védelem alatt álló épület
- † Útmenti feszület

1	Református templom
2	Római katolikus templom
3	Alsószentkirályi iskola
4	Felsőszentkirályi iskola
5	Alsószékdűlői iskola
6	Felsőszékdűlői iskola
7	Borbási iskola
8	Jász úti iskola
9	Szolnoki úti iskola
10	Vágó János Gazdakör
11	Tájház
12	Szolnoki úti feszület
13	Bordri kereszt
14	Ugi úti feszület
15	Kécskei úti feszület
16	Feketehelmi feszület

BELTERÜLET KARAKTERTÉRKÉPE

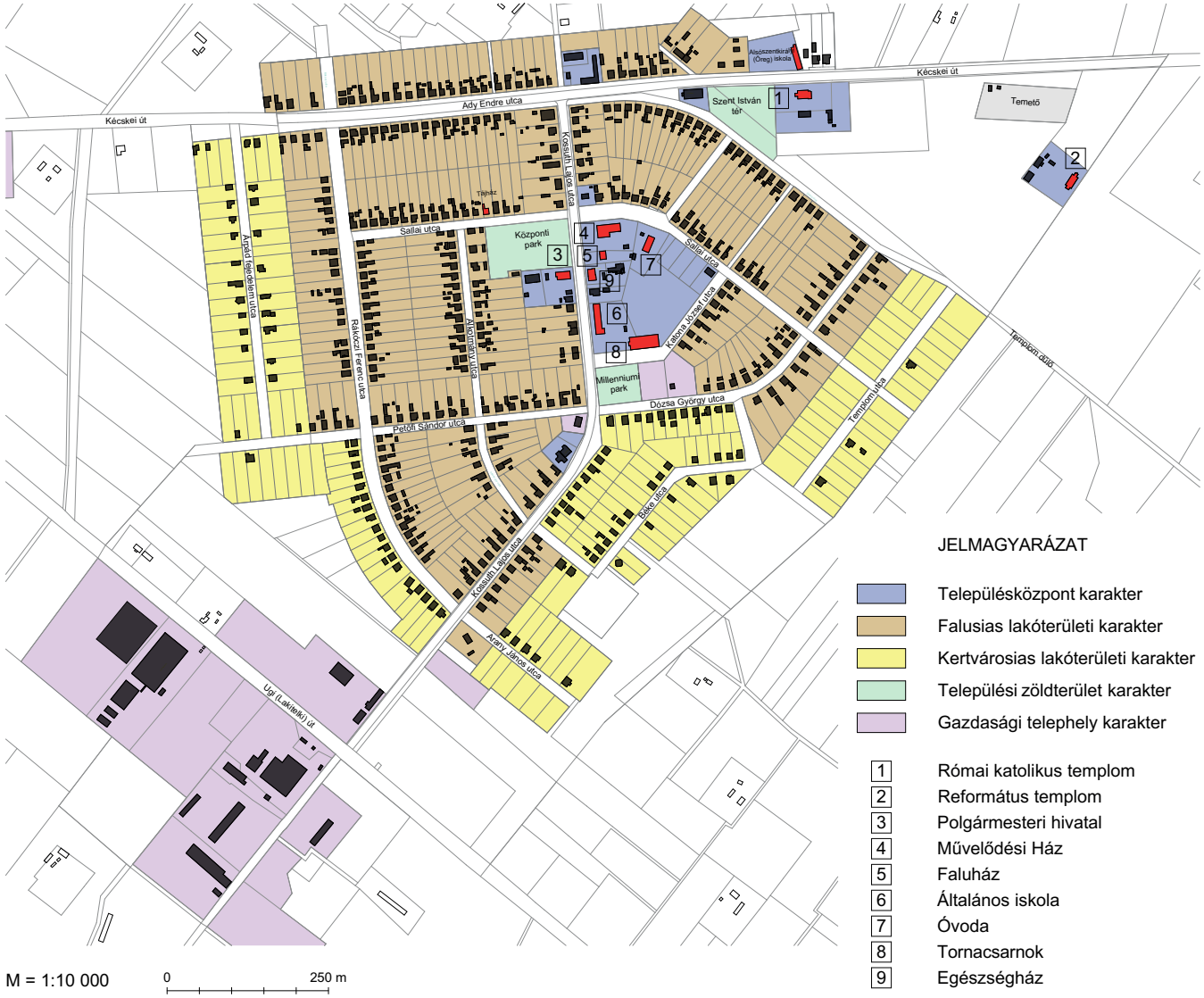

Településközpont karakter

A településközpont karakter magában foglalja a község templomait, valamint a közigazgatási és közszolgáltatási intézményeit. A katolikus és a református templom külön-külön önálló szakrális központként jelenik meg a településképben. A középkort idéző építészeti formavilágúk időtlenséget sugall. Bár 1901-ben épültek, de formájuk és stílusuk alapján épülhettek volna a 13-14. században is. Ezt a megfoghatatlanság érzetet erősíti, hogy térben is függetlenek a környező hétköznapi világtól. Nincsenek lakóházakkal körülépítve, a település nyüzsgése elkerüli őket. Önmagukban állnak, de mégsem magányosan. A katolikus templomot templomkert övezi benne a plébániával, a református templomhoz lelkészlak és gyülekezeti ház kapcsolódik. Mindkét templom jelenléte időtlen békés szigetként hat. (Kis túlzással hasonló az érzés, mint ami a hegytetőre épült híres apátságokban fogja el az embert.) Ez nem mindennapi értéke Szentkirálynak.

Szentkirály „világi" központja már sokkal hétköznapibb, településképileg kevésbé karakteres. A települési intézmények egy közelében találhatók, de egymástól térben elkülönülve jelenek meg, így nem alkotnak utcaképi egységet. A Kossuth Lajos utca, Sallai utca és Katona József utca által közrefogott tágas területen helyezkedik el a művelődési ház, a faluház, az iskola, az óvoda, az egészségház és a sportcsarnok. A polgármesteri hivatal a Kossuth utca szemközti oldalán áll. A felsorolt funkciókat befogadó épületek az 1950-es és az 1960-as években épültek. Akkoriban nem sok lehetőség volt a középületek reprezentatív kialakítására. A kor sajátossága a kissé idejétmúlt formavilág és a minden „emelkedettséget" nélkülöző rideg célszerűség. Az épületeket körülvevő gazdag növényzetre és az intézményekben dolgozó emberekre hárul a feladat, hogy szívet, lelket, emberséget vigyenek a falak közé.

10. A római katolikus templom és az előtte lévő gondozott park

11.

12.

13.

14.

15.

16.

11. Református pusztatemplom
12. Polgármesteri hivatal
13. Gárdonyi Géza Művelődési Ház
14. Szentkirályi Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola
15. Sportcsarnok
16. Egészségház

17.

Falusias lakóterületi karakter

Szentkirály lakóterülete – kis különbségekkel – két karaktertípusba sorolható. Az 1980-as évekig beépült utcák a falusias lakóterületi karakterbe, míg az ezt követően kialakult településrészek a kertvárosias lakóterületi karakterbe tartoznak.
A falusias lakóterületi karakter főbb jellemezői a következők:
Az utcák szélessége általában 14-16 méter, ami egy falusi lakóutca esetében teljesen megfelelő. A 12 méter széles Alkotmány utca viszont már szűkösség érzetét kelti. Az átlagosnál nagyobb utcaszélesség jellemzi az Ady Endre utcát (30 m) és a Rákóczi utcát (20-21 m). Előbbinél az országút biztonságos átvezetése valóban megkívánja a tágasabb közterületet.
A legtöbb telek területe 1200-1300 m2. Csak néhány utcaszakaszon fordulnak elő ennél kisebb, 900-1000 m2-es telkek. A telkek szélessége 16-18 méter, mélységük általában 80 méter, esetenként 60 méter. Itt érdemes megjegyezni, hogy a leggyakoribb, 16 méteres telekszélesség utcaképileg már meglehetősen szoros beépítést eredményez. A hosszú, keskeny telkek miatt jellemző a megosztott, differenciált telekhasználat. A telek utcával határos oldalán gyakori a díszkert. A telek középső részén a fő és melléképületek vonalában található a lakó- és gazdasági udvar. A telek hátsó része a haszonkert, ahol mezőgazdasági termelés folyik.
Az épületek telken belüli elhelyezését az oldalhatáron álló, előkertes beépítési mód határozza meg. Az 1950-es években az Ady Endre utcán épült első belterületi lakóházak még hagyományos nyeregtetős házak volta. A leggyakoribb háztípus azonban egyértelműen az 1960-as évektől két évtizeden át egyeduralkodó sátortetetős, négyzetes alaprajzú lakóház.
Az épületek színezésében a világos, pasztell színek dominálnak. Élénkebb, erőteljesebb színek csak kisebb felületeken, díszítésként, vagy a lábazaton jelennek meg.
A telkek előtti utcaszakasz növénytelepítésre alkalmas része nem mindenhol van kihasználva. Sok helyen csak füvesített az útburkolat és a járda közti sáv. Máshol pedig nincs összhang az egyes ingatlanok előtt ültetett növényzet között. Gyakoriak az örökzöldek (tuják), mellettük előfordulnak díszfák és esetenként gyümölcsfák.

17. Sátortetős lakóházak rendezett sora (Alkotmány utca)

19.

20.

21.

22.

23.

24.

19. A belterület első lakózázai az Ady Endre utcában
20. Rendezett régi porták (Sallai utca)
21. Az 1960-as években benépesült Alkotmány utca
22. Tipikus sátortrtős lakóház (Rákóczi utca)
23. Különleges színfolt a Palóc-ház jellegű lakóépület (Sallai utca)
24. Dunántúli ihletésű újabb lakóépület (Sallai utca)

Kertvárosias lakóterületi karakter

A kertvárosias karaktertípus nem alkot összefüggő területet, a településhez az 1980-as évektől „hozzánőtt" utcákat és telektömböket foglalja magába. Ilyen terület a Kossuth Lajos utca Dózsa György utca és Béke utca által határolt telektömb, a Rákóczi utca elejének páratlan oldala, a Béke utca páros oldala, az Árpás Fejedelem utca és a Templom utca.

Az 1980-as évek második felétől Szentkirályon is megjelentek – a korábbi sátortetős házaknál jóval nagyobb alapterületű – tetőteres lakóházak. Ez az épülettípus egyértelműen városi minták alapján jött létre és eltúlzott méretei miatt falusi környezetbe nehezen tudott integrálódni. Az évek múlásával fokozatosan finomodott a tetőteres házak formavilága, az 1990-es években már egész változatos utcaképek születtek. Az utóbbi másfél évtizedben azonban „kimentek a divatból". Napjainkban az összetettebb alaprajzú, földszintes kialakítású, alacsony hajlásszögű tetővel fedett lakóházak kezdik meghatározni az új utcák (pl. Templom utca) képét.

A kertvárosi karakterbe sorolt utcák szélessége 16-18 m. A telkek mérete az Árpád fejedelem utca térségében 1400-1500 m2, a Templom utcában 1100-1200 m2. A telkek alakja a falusias karakterhez képest már kevésbé keskeny. Szélességük 20 méter (Árpád fejedelem utcában 25 m), mélységük pedig 60 méter. A telkek beépítési módja itt is előkertes, oldalhatáron álló.

A már kialakult beépítésű új utcákban a telkek előtti zöldsáv rendszerint gondozott. Az utcára ültetett dísznövények és a kiépített (térkő, gyepbeton) gépkocsibehajtók látványa kedvezően befolyásolják az utcaképet.

25. Az 1990-es években nyitott új utca (Árpád fejedelem utca)

26.

27.

28.

29.

30.

31.

26. *Tipikus lakóház az 1990-es évekből (Árpád fejedelem utca)*
27. Napjaink lakóháztípusa (Petőfi Sándor utca)
28. A község legújabb utcája (Templom utca)
29. Formálódó új utcakép (Templom utca)
30. A Rákóczi utca újabb építésű szakasza
31. Nyeregtetős, tetőtér beépítéses lakóházak a Kossuth Lajos utcában

Gazdasági telephely karakter

Ez a karaktertípus az ipari, mezőgazdasági és kereskedelmi vállalkozások telephelyeit foglalja magába. A legnagyobb ilyen összefüggő terület a településtől délnyugatra, az Ugi út mellett helyezkedik el. (Szentkirályi-Kékkúti Ásványvíz Kft., Kéri Kft., Új Tavasz Kft.) Ezen kívül számos nagy kiterjedésű egykori mezőgazdasági major található a határban (Alkotmány Tsz, Kossuth major, Győrfi major, Szőke tanya). Használatuk és állapota változó. Néhol új vállalkozások vették birtokba az épületeket, máshol viszont elhagyatottan állnak.

A gazdasági épületek illetve építmények – az ott folytatott tevékenység függvényében – igen változatos megjelenésűek lehetnek. Az újabb építésű épületek rendszerint fémszerkezetű ipari csarnokok szendvicspanel vagy trapézlemez burkolattal. A szövetkezeti időkből fennmaradt épületek még hagyományos tégla falazattal és hullámpala vagy cserép fedéssel rendelkeznek.

33.

32. Raktárcsarnok (Szentkirályi-Kékkúti Ásványvíz Kft.)
33. Mezőgazdasági terménytároló

Települési zöldterület karakter

A település központjában több igényesen kialakított park is található. A katolikus templom előtti Szent István tér ligetes zöldterülete számos köztéri alkotás és emlékhely számára nyújt méltó környezetet. A polgármesteri hivatal előtti parkot sétautak, padok és játszótér teszik vonzóvá. Az iskola melletti Millennium park természetszerű, ligetes megjelenése üde színfoltja Szentkirály központjának. Meghatározó motívuma a szivárvány kapu, amely a jövőbe vetett hitet jelképezi. Mindhárom park mintaszerűen gondozott és sajátos karakterrel rendelkezik. Ennek is köszönhető, hogy jól használható, kikapcsolódásra és játékra egyaránt alkalmas zöldfelületei a településnek.

35.

34. Szent István park
35. Sziklakert a művelődési ház udvarában

TANYÁS MEZŐGAZDASÁGI TÁJ KARAKTER

A település határa mezőgazdasági kultúrtáj. A mozaikos természeti adottságoknak és tanyás gazdálkodási hagyományoknak köszönhetően változatos a tájkép. A természetközeli területek ugyan ma már csak foltszerűek, nem alkotnak nagy összefüggő területet, de sokfelé jelen vannak a határban. A tanyák is jelentősen megfogyatkoztak az utóbbi fél évszázadban, azonban megmaradtak a dűlőutak, a tanyák helyén a facsoportok, a földparcellákat elválasztó mezsgyék. A tájszerkezet tovább él, miközben a létrehozó okok egy része már eltűnt vagy átalakult.
A mezőgazdasági tájnak még ma is szerves részei a tanyák. A mai tanyáknak három jellemző fejlődési irányuk van: a gazdálkodó, a lakó és a nyaraló tanya. A gazdálkodó tanyák a tanya tradicionális szerepét örökítik tovább. Az öreg lakótanyák – a gazdálkodás megtartó erejét elvesztve – bizonytalan jövő elé néznek. Az új építésű külterületi lakóingatlanok rendszerint már nélkülözik azt a szoros táji, természeti, életmódbeli kapcsolatot, amit a hagyományos tanyák képviseltek. Az épületek formavilága a mindenkori „divatot" követi. A nyaraló vagy rekreációs tanyák a tanya romantikus, természettel harmóniát teremtő oldalát ragadják meg. A tulajdonosok tudatosan a tanyai életmód hangulatát keresik, és sok esetben annak megőrzését is feladatának tekintik. Olykor azonban negatív eredményt hoz ez a romantikus hozzáállás. A hagyományokat félreértelmező népieskedés és az idegen tájakról importált építészeti formaelemek önmaguk torzóivá tehetik ezeket a tanyákat.

A hagyományos tanyák jellegzetességei

A homoki tanyák döntő többsége nagyon egyszerű elvek alapján épült. Fő szempont a célszerűség volt, hiszen mindent saját kezűleg készítettek. A hagyományos tanya épületei a hozzá tartozó földterület magasabb részen, belső udvar körül helyezkedtek el. Mivel a kisebb épületeket egyszerűbb volt felhúzni a lakóház és a gazdasági épületek minden esetben külön épültek. A kis épületegyüttest facsoport, rendszerint akácos övezte, mely védte a tanyát a homokveréstől és a hófúvástól, de egyúttal téli

tüzelőt is biztosított. A lakóház is csak éppen akkor volt, hogy télire meghúzhassa benne magát a család. Ritkán volt több benne 2-3 helyiségnél. Az idő múlásával – az igények és a lehetőségeke függvényében – bővült a tanya. A későbbi bővítések következménye a lakóház udvari oldalán a jellegzetes megtört tetősík. Alatta olyan kisebb helyiségeket helyeztek el, mint az előszoba, a kamra, vagy a fürdőszoba. A lakóház előtti tér idővel lakóudvarrá vált, ahol virágágyásokkal szegélyezett kerti út vezet a verandához. A gazdálkodáshoz (állattartás, terménytárolás stb.) kötődő udvarrészt igyekeztek ettől függetlenül, elkülönítve kialakítani, gyakran kerítéssel is elválasztva a lakóház előtti „tiszta udvartól".

A tanyán folytatott gazdálkodás igényeihez igazodtak a melléképületek. Egy több lábon álló tanyán nagyon sokféle melléképület előfordult: istálló, kamra, fészer, ólak, kukoricagóré, a nyári konyha. Nem őriztek különleges és egyedi építészeti vonásokat, de változatos méretükkel és elrendezésükkel nagy szerepük volt abban, hogy a tanya köztudatban élő romantikus képe kialakult. Távolabbról valóban festőien hat a fák árnyékában megbújó, kisebb nagyobb épületek halmazából „összegyúrt" épületegyüttes. Ahol a tanyák gazdálkodási funkciója visszaszorult a melléképületek jelentősége viszszaesett. Érdemi gazdálkodás hiányában nagyon gyorsan képesek az enyészet áldozatává válni. Ahol viszont ma is életforma a gazdálkodás, az egykori melléképületek helyett gyakran jelennek meg újabb építésű, a mai építési technológiát és a korszerű állattartási, terménytárolási körülményeket kielégítő modern gazdasági épületek. Ezek már egészen más léptéket képviselnek

36.

37.

38.

MEGHATÁROZÓ TELEPÜLÉSKÉPI ÉS TERMÉSZETI ÉRTÉKEK

Építészeti értékek

Szentkirály egyetlen műemléke a református templom, de ez nem jelenti azt, hogy ne lennének egyéb építészetileg értékes épületei. Ilyen a katolikus templom, a számos tanyai iskola, vagy olyan épületek, mint az első belterületi házak egyikében kialakított tájház, vagy a 20. század elején felvirágzó közösségi élet helyei (Vágó János Gazdakör), és nem utolsó sorban némely jellegzetes tanyaépület.

A REFORMÁTUS TEMPLOM

Az 1902-ben felavatott szentkirályi református templom a település ősi, Árpád kori templomának romjain épült. A templom terveit Kerekes Ferenc kecskeméti városi főmérnök készítette. A terv erénye, hogy belefoglalta a középkori templom maradványait az új templom tömegébe. A templom hajója a déli oldalon egy keskenyebb, támpillérekkel megtámasztott épületrésszel záródik, ami az ősi templom szentélyére épült, ezáltal mintegy megidézve a középkori templom arányait.
A templom homlokzata neoromán és neogótikus stílusjegyeket hordoz. Jellegzetes homlokzati részlet az ívsoros timpanonnal díszített, bélletes kapuépítmény a torony alján és a hajó oldalán. A belső teret fiókos dongaboltozat fedi.
A templom egy kis kiemelkedésen áll, fákkal körülvéve. Jellegzetes sziluettje már távolról is jól látható. A templom szomszédságában áll a templommal egy időben épült lelkészlak, valamint az 1938-ban elkészült református olvasókör épülete. A templom tágabb környéke a középkori falu maradványait rejti.

36. A református templom főhomlokzata
37. Középkori templom falait magában foglaló épületrész
38. A templom romantikus környezete

39.

A RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM

A katolikus templom helyét az Alsószentkirályi iskolával átellenben, a Kécskei út mellett jelölték ki. A templom terveit Zaboreczky Ferencz neves kecskeméti építőmester készítette. A terv harmonikusan ötvözi a román és gótikus stílusjegyeket. Az elkészült templomot 1901-ben szentelték fel. Védőszentje Szent István lett. A templom egyedülálló színes ablakokkal és az egyházmegye harmadik legnagyobb orgonájával büszkélkedhet.

39. A Szent István király római katolikus templom impozáns főhomlokzata
40. Tóth tanya (Alsószentkirály)
41. Tájház (Sallai utca)
42. Vágó János Gazdakör épülete (Felsőszentkirály)
43. A tanyavilág jellegzetes gazdasági építménye a kukoricagóré

40.

42.

41.

43.

Alsószentkirályi (Öreg) iskola)

Szolnoki úti iskola

Borbási iskola

Felsőszentkirályi iskola

Jász úti iskola

TANYAI ISKOLÁK

Szentkirály határában egykor 7 tanyai iskola falai között folyt az oktatás. Az első iskolák a 19. század végén épültek a célszerűség és a praktikum szellemében. Az 1920-as években létesült Jász úti és Szolnoki úti iskola viszont már a puszta legrangosabb, legjobban megépített épületei voltak, kialakításuk építészeti szempontból is figyelemre méltó. A tanyai iskolák egy vagy két tantermet és egy tanítói lakásból foglaltak magukba. Az oktatás mellett a határban élő közösség társadalmi és kulturális életében is fontos szerepet töltöttek be. Az új faluközpont kiépülésével azonban fokozatosan elvesztették jelentőségüket és az 1970-es években valamennyit bezárták. Jelenleg magántulajdonban vannak, némelyik a felismerhetetlenségig átépítve.

Alsószékdűlői iskola

Felsőszékdűlői iskola

44.

45.

46.

47.

48.

Köztéri alkotások, emlékhelyek

Sokat elárul egy településről, hogy miként emlékezik saját múltjára, jeles személyiségeire, a nemzet dicsőséges vagy tragikus eseményeire. Szentkirályon számos köztéri alkotás, szobor, emlékmű, emléktábla mutatja, hogy a település számon tartja a múltat, sőt a szivárvány kapu a jövőbe vetett hitet is szimbolizálja.

44. .Második világháborús Hősi emlékmű (Szent István park)
45. Trianon emlékoszlop és 56-os emlékhely
46. Puskás Mihály plébános emléktáblája
47. Első világháborús emléktábla (Felsőszentkirályi iskola)
48. Az aradi 13 vértanú emlékműve (Szent István park)
49. Székelykapu az Első világégés és Trianoni emlékezetére
50. Millenniumi emlékmű (Millenniumi park)
51. Szent István szobor (Szent István park)

49.

50.

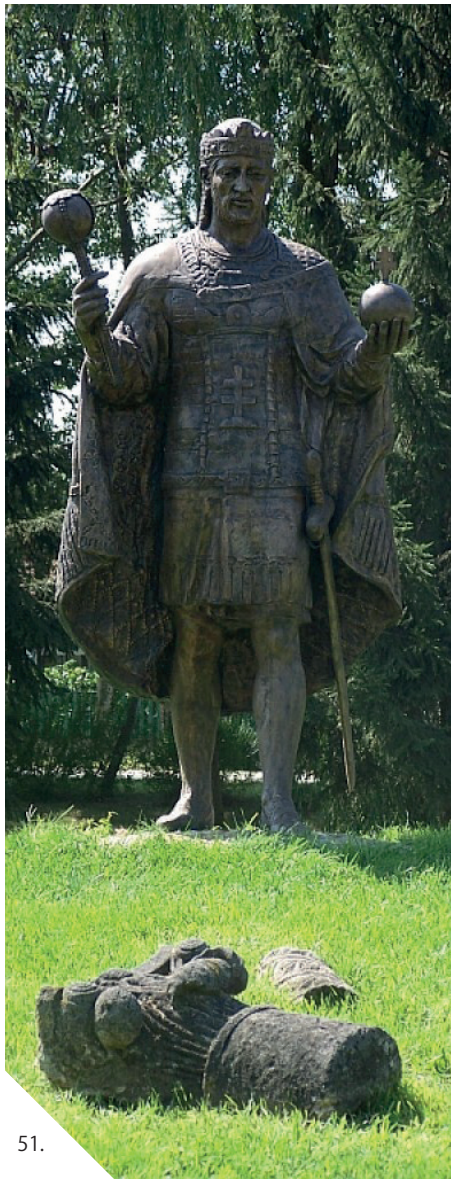

51.

52.

53.

54.

55.

56.

57.

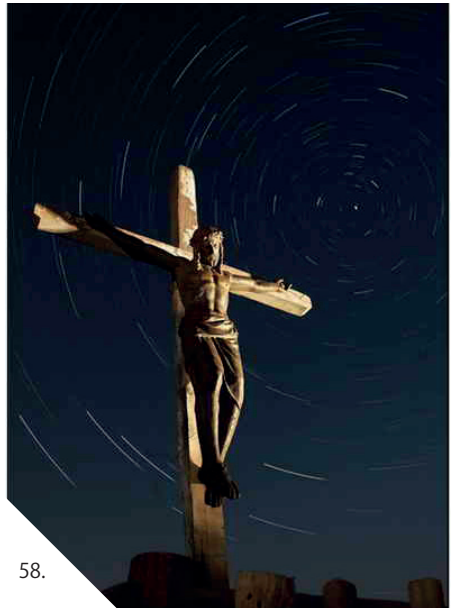

58.

Feszületek és keresztek

A település egyedi szakrális értékei a hívek által állított útmenti feszületek. A négy klasszikus útmenti kereszt mellett az Első világháború áldozataira is egy kőkereszt emlékeztet a katolikus templom kertjében, de kereszt áll a Fekete halom tetején is. Magának a keresztnek az anyaga fa vagy kő, a rajta lévő korpusz pedig öntöttvas vagy egyszerűbb esetben ún. pléhkrisztus. Általában nevezetes, hangsúlyos helyeken állnak (pl. településhatár, útkereszteződés, halom). Szakrális szerepük mellett tájékozódási pontként is szolgáltak.

52. Feszület – Bodri-kereszt (Kécskei út, Ifjúsági telep mellett)
53. Feszület – Első világháborús hősi emlékmű (katolikus templom kertje)
54. Feszület (Kécskei út)
55. Feszület (Ugi út)
56. Kereszt (Borbási iskola mellett)
57. Feszület (Szolnoki úti iskola mellett)
58. Feszület (Feketehalom)

59.

60.

Táji, természeti értékek

Védett természeti terület:
Szikes rét a Kossuth major közelében (Szék dűlő): a területre jellemző hajdani szikes tavak maradványa. Csapadékosabb időszakokban tartós vízborítás jellemzi, de az év nagyobb részében szárazon áll. A sajátos környezeti feltételek révén jellegzetes sziki növénytársulásoknak ad otthont.

Egyedi tájértéket képviselő természeti elemek:
Szürke nyár (Jász úti iskolával szemben): az utat egykor szegélyező nyárfasor utolsó példánya. Életkora 100 év körüli, magassága: 29 méter, törzsének átmérője 154 cm.
Kocsányos tölgy (Olasz dűlő): a legendás szentkirályi tölgyerdőből hírmondónak megmaradt magányos, 130 éves fa.
Vadkörtefa (Kécskei út Ugi elágazásánál)
Feketehalom: a község határának északi részén, a Jász út mellett található földhalom. Az előzetes kutatások szerint a honfoglalás előtti temetkezési hely.
Rekettyés: vízállásos terület a falu északi szélétől pár száz méterre. Az alig 2 hektáros területét sűrű cserjés borítja. Közepén egy kis mesterséges mélyedés található (egykori tőzegbánya), amely rendszerint egész éven át vízzel borított és számos védett növény- és állatfajnak biztosít életteret.

58. Szentkirályi hazaváró nyár (Kécskei út)
59. Kocsányos tölgy (Olasz dűlő)
60. Vízjárta szikes lapos (Szék dűlő)

A TELEPÜLÉS MINŐSÉGI FORMÁLÁSÁRA VONATKOZÓ AJÁNLÁSOK

Épületek és építmények

- A beépítésre szánt területen építményt, építményrészt a környezet adottságainak és értékeinek figyelembevételével, ahhoz illeszkedve kell megvalósítani.

LAKÓÉPÜLETEK

- Az épületek telken belüli elhelyezése az utcában kialakult állapothoz igazodjon.

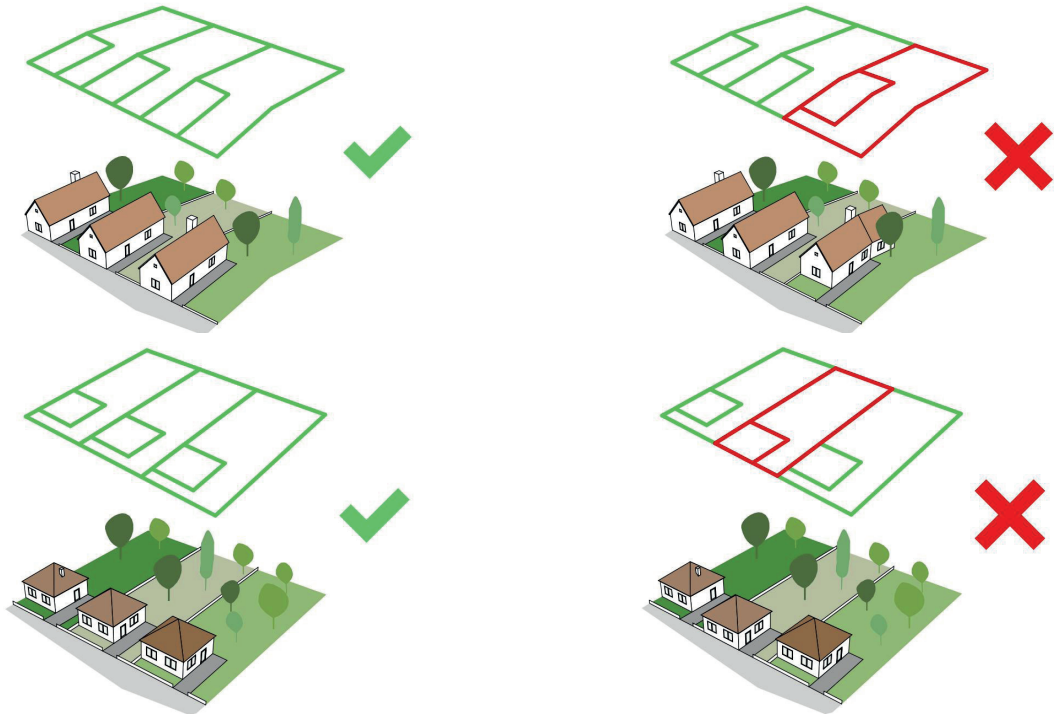

- A melléképületek – a jellemző oldalhatáros beépítésnek megfelelően – a lakóépület mögött, a telekhatáron legyenek elhelyezve.
- Melléképület ne kerüljön az utcafrontra.
- A településen a földszintes vagy tetőteres épületek jellemzőek, ezért az alacsony beépítési magasság megtartása javasolt

- A települési hagyományok és az utcaképi illeszkedés miatt javasolt a magastető alkalmazása.

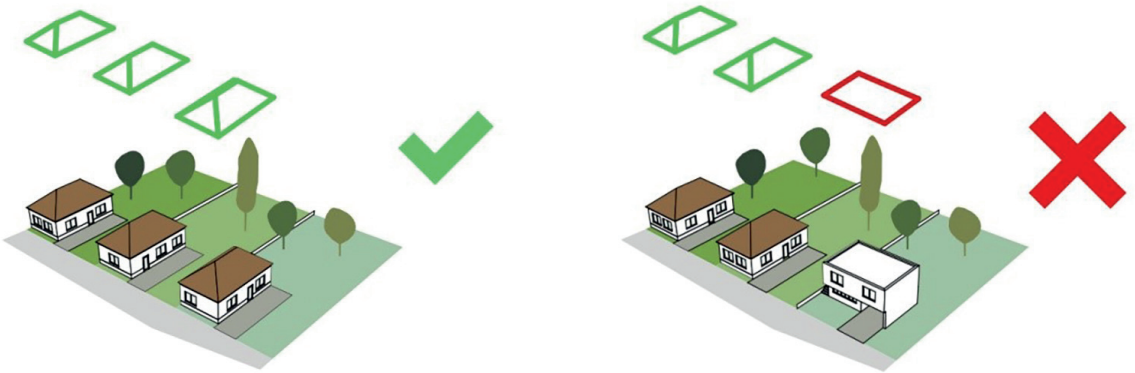

- A túlzottan összetett tetőidom és mediterrán jellegű emeletráépítés idegen a faluképben, az egyszerű tetőforma biztosítja leginkább a környezeti illeszkedést.

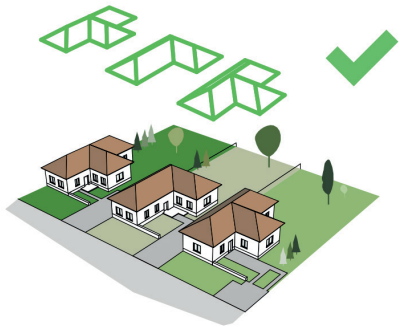

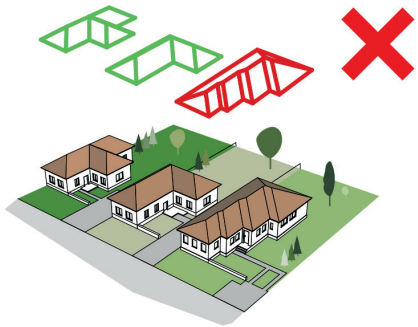

- Az épületen alkalmazott színek harmonizáljanak egymással és a színskála paszteles árnyalatát kövessék, a túlzottan élénk, harsány színek kerülendők.

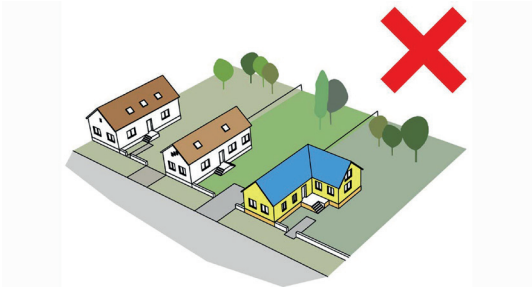

- Az épületgépészeti elemek (pl. klíma kültéri egység) ne, vagy csak rejtetten jelenhetnek meg a közterületről látható homlokzati felületen.
- Napelemek elhelyezése esetén a közterületről látható tetőfelületnek csak arányos részét foglalják el a panelek.

ÜZEMI ÉPÜLETEK

- Az épület formai megjelenése fejezze ki annak gazdasági, funkcionális jellegét.
- Egyszerű épületszerkezeti megoldások alkalmazása és korszerű anyaghasználat javasolt.

KERÍTÉSEK

A kerítések az utcakép legfontosabb épített kiegészítő elemei. A vagyonvédelmi funkció mellett fontos térformáló szereppel is bírnak. Igényes megjelenésükkel az épületekkel egyenrangú esztétikai értékűvé válhatnak.
A településen jellemző előkertes beépítési mód miatt a kerítések áttört, az udvara, kertre szabad belátást engedő kialakítása a követendő.

- A kerítésekre is igaz az az általános ajánlás, hogy kialakításukban, anyaghasználatukban, magasságukban a környezetben jellemző adottságokhoz illeszkedjenek. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a szomszéd kerítését kell másolni.
- Javasolt az alacsony lábazattal rendelkező, fém oszlopok vagy falazott pillérek között áttört mezőkből álló kerítések építése.
- A kerítések magassága ne haladja meg a szemmagasságot.
- A kerítésmező anyaga lehet fémpálca, faléc vagy deszka. A drótháló és a tömör fémlemez az utcafronton kerülendő.
- A kerítéskapu kialakítása és anyaghasználata igazodjon a kerítés többi részéhez.

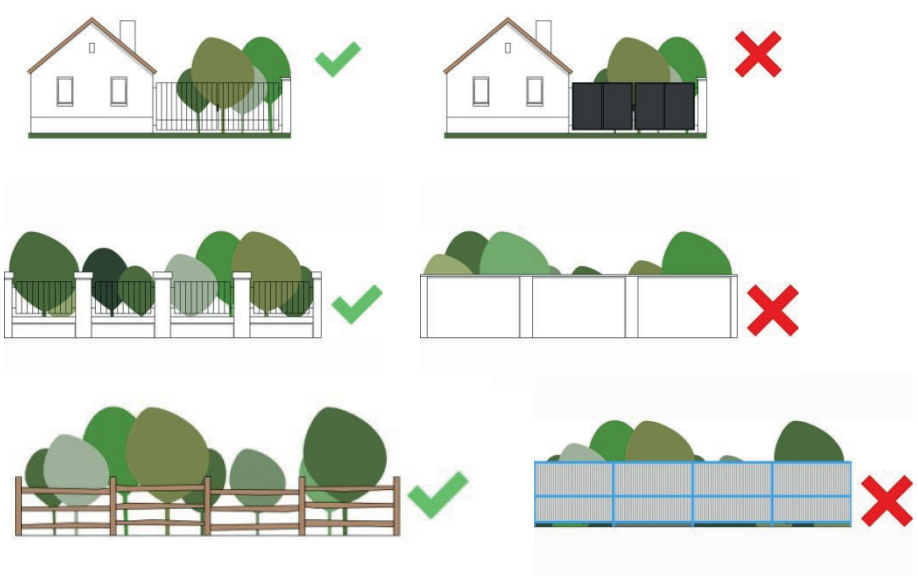

Telekhasználat

- A telekhasználat tekintetében ajánlott megőrizni, illetve újraéleszteni a falusi jelleg minden pozitív vonását: az erős zöldfelületi beágyazottságot és (háztáji) gazdálkodást.
- A lakóingatlanok esetében telken belüli többszintes növénytelepítés ajánlott.
- Ajánlott az őshonos vagy tájhonos növények (pl. gyümölcsfák) ültetése.
- A tájidegen örökzöldek (pl. tuja, ezüstfenyő) ne legyenek egyeduralkodó növényei a kertnek.

Közterületek

A település utcáitól és tereitől nem csak azt kérjük számon, hogy lehetővé tegyék a biztonságos és kényelmes gyalogos illetve autós közlekedést, hanem azt is, hogy az utcán tartózkodva jól érezzük magunkat. A kellemes közérzetet kialakulását alapvetően befolyásolja az utcakép elemeinek egyedi minősége és arányos, harmonikus összképe. Ebben egyaránt szerepet játszik az útburkolat és járdaburkolat kialakítása, a zöldsáv jellege, a kapubehajtók megjelenése, a csapadékvíz-elvezetés módja, a közvilágítás és energiaszolgáltatás oszlopainak elhelyezése stb.

- Általános ajánlás, hogy kerülni kell az egyes ingatlanok előtt az egyedi, a teljes utcakép egységét figyelmen kívül hagyó, diszharmóniát keltő megoldásokat.

JÁRDABURKOLATOK

- A járdafelületek egy adott utcaszakaszon alkossanak egységes, homogén felületetet. Az egyes magáningatlanok előtti eltérő szélességű, anyagú vagy tagolású járdafelületek ötletszerű megjelenésükkel rendezetlen képet nyújtanak, a teljes utcaképre romboló hatásúak. Ezért a járdaburkolatok felújítása mindig egységes koncepció alapján történjen.
- Egy burkolat akkor esztétikus, ha harmonikusan illeszkedik környezetébe és nem akarja túlerőltetni, túlhangsúlyozni önmagát.
- Frekventált helyeken ajánlott kiselemes burkolatok használata. A kiselemes burkolatok nagy előnye műszaki szempontból, hogy viszonylag könnyen javíthatók, elemei bármikor visszahelyezhetők, újraigazíthatók.

VÍZELVEZETÉS

- Az útburkolatról és a járdáról összegyűlő csapadékvíz szikkasztásáról vagy elvezetéséről minden esetben gondoskodni kell.
- A nyílt szikkasztóárok rendszeres karbantartást igényel. Utcaképileg nem előnyös, amikor különböző szélességű és mélységű szikkasztó árkok váltakoznak a porták előtt.
- Kiépített vízelvezető árok alkalmazása ott ajánlott, ahol a mélyebb fekvés vagy a kötöttebb talaj miatt a csapadékvíz helyi elszikkasztása csak nehezen megoldható.

UTCAFÁSÍTÁS

Az utcát kísérő fasorok igen hatásosan képesek befolyásolni az utcaképet: vonzzák és vezetik a tekintetet; évszakonként változó látványt nyújtanak; klimatikus kondicionáló hatással rendelkeznek, azaz árnyékot adnak, növelik a környező levegő páratartalmát, felfogják a port.

- Az ingatlanok előtti faültetés ezért minden estbe támogatandó, illetve a közterület fásított jellege megőrzendő.
- A közterületi növénytelepítés esetén ajánlott a kialakult utcaképre tekintettel lenni. Ha jellemzően díszfákkal beültetett az utca, akkor ahhoz szükséges igazodni, ha gyümölcsfákkal, akkor gyümölcsfát vagy díszgyümölcsfát javasolt telepíteni.
- Ahhoz, hogy településképileg is értékelhető végeredmény szülessen az utca adottságaihoz alkalmazkodó egységes szabályozás szükséges. Érdemes maghatározni a faültetésre alkalmas közterületi sávot, az utca jellegéhez igazodó ajánlott fafajokat és az ültetendő fák egymástól való minimális távolságát.
- Elsősorban lombhullató fajok telepítésére kell törekedni, összefüggő tujasor nem javasolt.

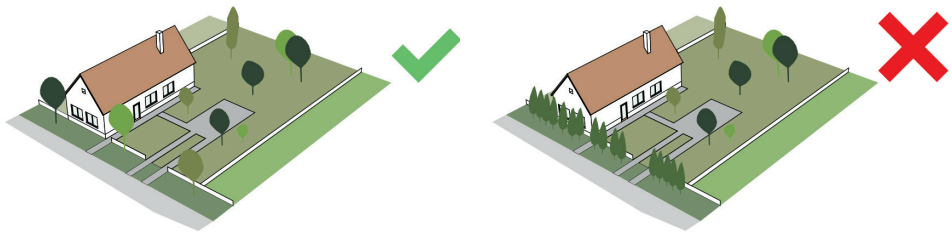

ZÖLDSÁVOK

Az utcák zöldfelületei – biológiai, élő mivoltuknál fogva – magasabb minőséget kölcsönöznek a település élettelen művi-épített struktúrájának, ezért kiemelt szerepük van a településkép alakításában. Az utcai zöldfelületeket jellemzően a nyílt árok és útburkolat közötti, valamint az árok és járda közötti felületek alkotják.

- A zöldsávon belül helyet kell biztosítani fásításnak illetve közműoszlopoknak.
- Minden esetben gondoskodni kell a zöldsáv növényzettel történő beültetéséről, minimum füvesítéséről. A zöldsávban gyepet helyettesítő zúzottkő felület kialakítása nem javasolt.
- A járda mentén kialakított és rendszeresen gondozott virágágyások előnyösen befolyásolják az utcaképet, ezért támogatandók.
- A zöldsáv ne legyen parkolóhelyként használva. A lakóingatlanok előtt gépjármű-parkolásra a kapubeálló vehető igénybe. Kereskedelmi egységek előtt – amennyiben annak nincs telken belüli parkolója – az utcán merőleges beállású, szilárd burkolatú parkolóhelyeket javasolt kialakítani.

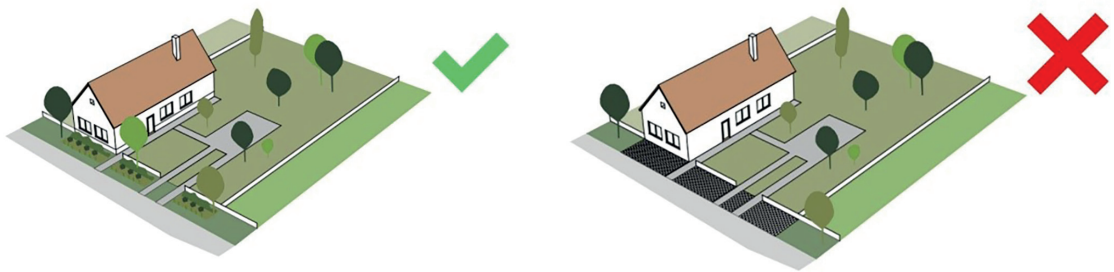

- Az ingatlanok előtti közterületi zöldsávok kialakításában és fenntartásában az ingatlan tulajdonosok – lehetőségeikhez mérten – vállaljanak szerepet.

PARKOK

- Javasolt a többszintű – fákat, cserjéket és lágyszárúakat egyaránt tartalmazó – növényállomány megőrzése, illetve a meglévő növényállomány ennek megfelelő kiegészítése, pótlása.

KAPUBEHAJTÓK

- A kapubehajtók kialakítása egy-egy utcában legyen összehangolt. Amennyiben egy lakóingatlan esetében az ott élők nem használnak gépjárművet. (pl. idősek lakják), elfogadható a füvesített kapubehajtó. Az autóval kijárt keréknyomú kapubehajtó viszont semmiképpen sem szerencsé.

KÖZMŰVEZETÉKEK

- A légvezetékek oszlopait úgy kell elhelyezni, hogy ne lehetetlenítsék el a zöldsávban történő fásítást, illetve ne követeljék meg a fák koronájának durva csonkolását.
- Törekedni kell a különböző (elektromos, elektronikus hírközlési) légvezetékek azonos oszlopsoron vezetésére.
- A légvezetékek oszlopai egy utcán belül legyenek azonos anyagúak és hasonló megjelenésűek

Tanyák és külterületi épületek

A tanyák térhasználati és térszervezési sajátosságai olyan tapasztalatokat összegeznek, amelyek napjainkban is alkalmazhatók.

- A külterületen létesülő lakó- és melléképületek elhelyezése, megformálása, anyaghasználata a terület építési hagyományait szem előtt tartva, a táji adottsághoz illeszkedően történjen. Az építészeti és beépítési paraméterek meghatározásakor fontos az épület helyes léptékének megtalálása és a fokozott tájképi illeszkedés biztosítása.
- Ajánlott az alacsonyabb, földszintes épületek építése, az egyszerű tetőforma és a 35-45 fok közötti tetőhajlásszög alkalmazása
- Anyaghasználatban a természetes anyagok kerüljenek előtérbe.
- A hagyományos tanyák udvaros elrendezéséhez hasonló végeredmény érhető el az „L" vagy „U" alakú beépítés révén. Ennek előnye a belső udvar létrejötte, ami így szinte a lakótér részévé válik. Másrészről az épület oldottabb, tagoltabb tömegképzése elősegíti a tájképi illeszkedést.
- Díszkert csak szorosan véve az épületek körül (a tanyaudvar területén) javasolható

- A tanya körül legfeljebb középmagas, áttört jellegű (deszka, léc) kerítés épüljön.
- A bejáró út mentén illetve az épület(ek) mellett telepített fasor, facsoport előnyös mind tájképileg, mind gazdaságilag, mind az időjárási szélsőségektől való védelem szempontjából. A területen honos, a termőhelyi adottságokat jól tűrő lombhullató fafajok (pl.: kőris, tölgy, hárs, ostorfa, lepényfa, juhar; víz közelében: fűz-nyár liget, szil) telepítése ajánlott.
- Nem javasolható az ún. inváziós növényfajok egyoldalú telepítése, meghagyása (pl. homogén akácos erdőfoltok, bálványfa és olajfűz csoportok stb.)

Táji zöldfelületek

ERDŐTERÜLETEK

- Az erdősítéseknél javasolt ökológiailag is mérlegelni mind a telepítési helykiválasztást (termőhelyfeltárás), mind az erdők fafaj összetételét. Tájképi és ökológiai cél az őshonos fa- és cserjefajok alkalmazásával minél több elegyes erdőrészlet létrehozása, vagy a meglévő erdőállományok természetszerű irányba történő fokozatos átalakítása. Az egyoldalú, homogén fafaj összetételű és elaprózott területi eloszlású, ültetvény jellegű telepítések csökkentik a táj ökológiai változtatásságát és rontják a tájképi értékét.
- Tájképi és ökológiai értelemben nem kívánatosnak tekinthető a nemes nyár homogén (pl. energiaültetvény célú) állományai.
- A megfelelő, őshonos fafajösszetétel mellett a természetes és tájképileg kedvező erdő létrejöttének további feltétele a gazdag fajösszetételű gyepszint, cserjeszint és erdőszegély.
- Gyep művelési ágból erdő művelési ágra váltás nem javasolt 7-8 aranykorona érték alatti földterületeken.

A stabil erdei vegetációt kialakító ökológiai szemlélet feltartóztathatja a gyorsan terjedő inváziós fajokat

GYEPTERÜLETEK (KASZÁLÓK, LEGELŐK)

- Ajánlott a gyenge termőhelyi adottságú (7-8 aranykorona alatti minősítésű) szántók visszagyepesítése és legeltetése. A legeltetés védi és hosszútávon fenntartja a gyepes élőhelyeket, megakadályozza fás növényzet sarjról történő spontán terjedését, és változatos, fajgazdag gyepeket alakít ki

MEZSGYÉK (MEZŐ-, ÉS TALAJVÉDŐ, TÁJTAGOLÓ FASOROK ÉS CSERJÉSEK)

A határbeli mezsgyék fasorai, erdősávjai és cserjései különös jelentőséggel bírnak a tájkép és az ökológiai viszonyok alakításában. Megtörik az egybefüggő mezőgazdasági területek monotonitását, hangsúlyozzák jellegzetes tájszerkezetet, mérséklik a szélerózió és a szélsőséges időjárás hatását, búvó- és fészkelő helyet biztosítanak az állatvilág számára, és ökológiai folyosóként hálózzák be a tájat.

- Ennek alapján javasolt az utakat és földterületeket határoló mezsgyék megóvása illetve újjak kialakítása.
  Ajánlott fafajok: mezei juhar, kocsányos tölgy, magyar és oszlopos tölgy, gyertyán, fehér-, fekete- valamint jegenyenyár, szárazságtűrő hársfajok, vadcseresznye, vadkörte, vadalma, vénic szil, törökmogyoró; nedves élőhelyeken fűz fajok, nyír, éger, illetve kőris fajok.
  Ajánlott cserjefajok: aranyribiszke, galagonya, kökény, gyepűrózsa, jajrózsa, közönséges fagyal, csíkos kecskerágó, veresgyűrű som, húsos som, mogyoró.

VÍZGAZDÁLKODÁS

Mind ökológiai, mind gazdálkodási szempontból indokolt a vizek minél nagyobb arányú visszatartása, illetve késleltetett levezetése. Ez jelentős szemléletváltást igényel a vízgazdálkodás területén.

- A természeti értékek megőrzése érdekében elengedhetetlen a határ vízállapotának javítása. A csatornákon épített vízvisszatartó műtárgyak (zsilipek, bukók, fenékküszöbök) ebben fontos szerepet játszhatnak.
- A csatornák üzemeltetése tekintetében össze kell hangolni a gazdálkodói és az ökológiai érdekeket.
- A csatornák ökológiai folyosó szerepkörének erősítése érdekében törekedni kell a partmenti sávban természetszerű növényzet telepítésére illetve megóvására (a műtárgyfenntartást nem akadályozó módon).

PÉLDAÉRTÉKŰ MEGOLDÁSOK

A település építészeti arculata folyamatosan változik, egyaránt formálják az épületfelújítások és az új építkezések, de hatással van rá a közterületek ápoltsága és az utcai kerítések jellege is.
A település karakterének megőrzése elképzelhetetlen a meglévő épületállomány kor igényeihez igazodó átépítése, felújítása nélkül. A színvonalasan felújított épületek frissességet, új „színt" visznek a megszokott utcaképbe és példát mutatnak környezetüknek.
Az új építésű lakóházak településképi értékét a környezethez való viszonyuk, az utcaképi illeszkedésük határozza meg. Nem szabad pusztán a saját igények és elképzelések alapján megálmodni a vágyott otthont. Tekintettel kell lenni az utcát jellemző településképi adottságokra, mint például a beépítési sajátosságok, a tetőforma, vagy a homlokzati arányok. Az utcaképi illeszkedést elősegíti a visszafogott formavilág és igényes anyaghasználat.
Akkor hordoz településképi értéket egy ház, ha nem öncélú magamutogatással, hanem igényessége és harmóniája révén hívja fel magára a figyelmet.
A külterületen történő építkezés sok kérdést vet fel, mivel a hagyományos tanyai építészet a 20. század közepén megrekedt a fejlődésben, és az elmúlt 70 év műszaki, technikai, életmódbeli változásait nem tudta lekövetni. A külterületen építkezni kívánók meglehetősen tanácstalanok, hogy milyen is legyen az új otthonuk. Legtöbben, jobb híján, kertvárosi jellegű házat építenek, mások a népies tradíciókat próbálják felelevéníteni. Először a tanyákkal kapcsolatos sztereotípiákon kell túllépni, és bízni abban, hogy a tanyás vidéknek nemcsak gazdag múltja, hanem jelene, sőt jövője is van.
A következő fejezet a szentkirályi példák mellett szélesebb kitekintést is tartalmaz, hogy minél szemléletesebb útmutatást tudjon adni az építkezni és felújítani szándékozóknak.

Szentkirály, Alkotmány utca

Szentkirály, Ifjúság utca

Belterületi példák

LAKÓÉPÜLET FELÚJÍTÁS

A népnyelven „kockaháznak" nevezett háztípuson azokat a10x10 méteres, sátortetős, az utcafronton két nagy szobával és két nagy ablakkal rendelkező épületeket értjük,a melyek a hatvanas-hetvenes években, típustervek alapján épültek. Számtalan ilyen ház épült annak idején. Teljes utcák, sőt egész falvak képét határozzák meg. Az időközben eltelt fél évszázad alatt azonban sok tekintetben eljárt felettük az idő. A falak hőszigetelő képesség gyenge, a cserépfedés elöregedett, a nyílászárók már nem zárnak rendesen. Ezek az otthonok azonban statikailag, szerkezetileg többnyire jó állapotban vannak, viszonylag könnyen felújíthatók és kis átalakítással napjaink igényeit is képes kielégíteni.

Szentkirály, Rákóczi utca

Szentkirály, Alkotmány utca

Az itt látható példák bizonyítják, hogy nem kell lemondani ezekről a házakról. A velük szemben gyakran hangoztatott kritika, miszerint olyan egyformák, mint két tojás, és ezért meglehetősen unalmassá teszik az utcaképet, nem feltétlenül igaz. A felújítás során egyéni karaktert adhat a háznak a homlokzat színe, struktúrája, a tetőfedés jellege. A bejárat fölé ízléses fa előtető építhető, az udvari oldal pedig kiegészülhet egy fedett terasszal.

Akik a barátságos családi otthont szeretnék a homlokzatos is megjeleníteni, használhatnak melegebb színárnyalatot, vagy elhelyezhetnek vakolatdíszt az ablakok körül. Akikhez a fiatalos stílus áll közel, kifejezhetik az például színesebb tetőfedéssel, de fontos, hogy az a homlokzat színével összhangban történjen. Akik az egyszerűbb, letisztultabb stílust kedvelik, sík felületű cserép és világos, törtfehér homlokzatszín alkalmazásával érhetik el, hogy az épület egyszerű geometrikus formája legyen hangsúlyos.

LAKÓÉPÜLET BŐVÍTÉSE

A felső képen látható épület egy ötletes bővítés eredménye. A bal oldali épületrész az 1960-as években épült, kis méretű, sátortetős lakóház, amit a felújítás során megtükröztek. Az új jobb oldali épületrészben kapott helyet a nappali, a konyha és az udvar felől egy fedett terasz.

A következő épület szintén bővítés mutat példát. A megjelenése ugyan nagyon egyedi, de a bővítés elve általánosabb esetben is alkalmazható.
A bal oldali cseréppel fedett házrész a 20. század közepén épült eredeti épület, melyet teljesen felújítottak. E régi lakóházhoz korábban egy melléképület csatlakozott. Ennek a helyére épült az új lakótér (nappali, konyha, étkező). Az egyszerű nyeregtetős forma követi a hagyományos beépítési módot, a homlokzati anyaghasználat révén pedig jól elkülöníti a régi és új. A modernebb hangvételű udvari homlokzat az utcáról takarva van, így nem zavarja a meglévő utcaképet.

Szentkirály, Sallai utca

ÚJ ÉPÍTÉSŰ LAKÓHÁZAK

Új építésű lakóház, mely az egyszerű tömegalakítás révén jól illeszkedik a meglévő utcaképbe. A sarkokon és az ablakok körül megjelenő téglaburkolat eleganciát kölcsönöz a homlokzatnak. Az épület és a kerítés összhangját erősíti, hogy a homlokzati burkolótégla a kerítés oszlopain is visszaköszön. Ugyanakkor a téglaburkolat és a cserép színválasztása kevésbé szerencsés. A tarka színű cserép és a hasonlóan színes téglaburkolat együtt kissé eklektikussá teszi az összképet.

Szentkirály, Templom utca

Napjaink igényesen megépített „típusháza". A típusházat nem pejoratív értelemben kell érteni, csak arra utal, hogy az épület a jelenleg általánosan használatos építészeti megoldásokat használja. Ha igényesen meg van építve egy ház, nem szükségesek különleges építészeti bravúrok ahhoz, hogy felhívja magára a figyelmet. Önmagába ház és környezetének rendezett összkép is elegendő. Ha egy utcában minden ház egyénieskedésre törekszik, abból utcaképileg semmi jó nem származik.

A tetőtér beépítésének igénye az 1970-es években jelent meg a keskeny telkek, és az alacsony beépítési százalék jelentette korlátok miatt. Aztán majd három évtizeden át szinte csak nyeregtetős, tetőteres házak épültek, nemcsak a városokban, hanem a falvakban is.Ezeknek a házaknak – hasonlóan a sátortetős elődeikhez – ma már eléggé pejoratív a megítélése.
A felső kép arra példa, hogy ma is lehet ízléses tetőteres házat építeni. Ennek kulcsa, hogy viszonylag keskeny az utcai homlokzat (lényegében egy szobányi szélességű). Így arányaiban sokkal kedvezőbbé válik az oromzat és egyáltalán nem tűnik nagynak, vagy nyomasztónak a ház. Az udvari keresztszárny szintén jó megoldás: megosztja a ház tömegét és segít az optimális alaprajzi elrendezés megvalósításában is.

A ma divatos házformától eltérő, hagyományos „hosszúházas" beépítést eleveníti fel az alsó képen látható az épület. Az utcafronton csak egy kis nyeregtetős házrész jelenik meg, viszont a hátsó szárny hosszan elnyúlik a telek belseje felé. Ezáltal a belső terek sokkal szorosabb kapcsolatot tudnak kialakítani az udvarral és a kerttel.

A mellékelt képek olyan lakóházakat mutatnak, amelyek beilleszthetők egy fiatal alföldi falu településkörnyezetbe. Közös jellemzőjük az egyszerűségre való törekvés, ami megjelenik az egyszerű épülettömegben. Az egyszerű formavilág azonban nem zárja ki az igényes részletmegoldásokat. Ez megfigyelhető a bejáratok és a teraszok kialakításánál, vagy a homlokzati anyaghasználatban.

Az egyszerű nyeregtető használata mindig helyénvaló falusi környezetben. Azonban érdemes ügyelni az oromzat arányaira. A túlzott épületszélesség miatt aránytalanul naggyá válhat a tető, elnyomva az egész épületet. A ma divatos kontyolt tető akkor okoz utcaképi problémát, ha a ház szabálytalan kontúrja miatt túlzottan összetetté válik a tetőidom. Egyszerű alaprajz és tömegforma esetén a kontyolt tető ugyanúgy harmonikus utcaképet eredményez, mint az oromzatos nyeregtető.

Szentkirály, Jász úti iskola

Szentkirály, Vágó János Gazdakör épülete

Külterület példák

ÉPÜLETFELÚJÍTÁS

A tanyai iskolák nagyobb része (különösen az 1920-as évek Klebelsberg iskolái), időt állóbb anyagokból és magasabb műszaki színvonallal épült, mint a korabeli tanyák. Alkalmasak arra, hogy egy körültekintő felújítás után a mai kor követelményeit is kielégítsék.
Szerencsés eset és egyben példamutató is, amikor az épület eredeti értékeinek megőrzésével történik a felújítás. A megfakult, ütött-kopott külső helyett újra régi fényében mutatkozik meg az épület. (Talán abban is lehet reménykedni, hogy ezeknek az iskoláknak egy része egyszer ismét valamilyen közösségi vagy esetleg idegenforgalmi funkciót fog kiszolgálni.)

Szentkirály, Templom dűlő

Kunbaracs, tanya

FELÚJÍTÁS ÉS BŐVÍTÉS

A bővítés és felújítás után az egykori alföldi kisnemesi kúriák formavilágát idézi az épület: szélesebb tömeg, kontyolt tető, oszlopos tornác. Alaprajzi méretei alkalmas otthonná teszik egy többgyerekes család számára, ugyanakkor visszafogott egyszerűségével a külterületi környezetbe is jól illeszkedik.

KÖRNYEZETALAKÍTÁS

A külterületi lakóház veszélye az „én házam, én váram" alapú gondolkodás. A viszonylag nagy telekterület és a közvetlen szomszédok hiánya miatt szinte adja magát, hogy kissé szabadabban értelmezze a tulajdonos a rendezett környezet fogalmát. Egy tanyaudvar gyakran igen kaotikus képet tud mutatni. Sok olyan zuga van, ami nincs szem előtt, és alkalmas arra, hogy halmozódjanak a nem használt dolgok.
Az alábbi kép az épületet körülvevő környezet rendezettségére lehet példa. Egy egyszerű, mondhatni kommersz külterületi lakóházat is barátságossá lehet varázsolni egy kis odafigyeléssel. (Kunbaracs)

ÚJ ÉPÍTÉSŰ LAKÓHÁZAK

Először egy korábbi tanya helyén épült családi otthont mutatunk be. A vadonatúj épület a régi tanya udvaros elrendezését próbálja a mai kor igényeinek megfelelően újraértelmezni. Az épületszárnyakkal közrefogott udvar nemcsak dísz, hanem valóban a családi élet színtere (itt éli életét nyáron a család, itt játszanak a gyerekek). Az épületszárnyak méretei nem nagyobbak egy hagyományos tanyánál. Itt is megjelennek az átmeneti terek: toldott tornác, fedett-nyitott szín. A használt anyagok és színek nem hivalkodóak.

A felső képen látható lakóháznak első ránézésre nem sok köze van a hagyományos tanyákhoz. A környezetbe illesztés érdekében azonban számos olyan tervezési szempontot alkalmaz, ami a tanyáknál is tetten érhető. Alacsony felépítésű, nem magaslik ki a tájból. Az „L" alakú tömegalakítás révén bensőségesebb udvarszerű tér alakul ki az épületszárnyak között. Az épületszárnyak csak egy szobányi szélességűek, ezért az épület méretei nagyon is emberléptékűek. A szőlővel futtatott terasz pedig jó érzékkel teremti meg a táji-természeti kapcsolatot.

Az alsó kép egy kisméretű külterületi lakóházat mutat, mely nem akar sem archaizálni, sem kertvárosi házakat másolni. Megjelenés egyértelműen mai, de az egyszerű homlokzati kialakítása, a visszafogott anyaghasználat és az egész házból sugárzó barátságos közvetlenség mégis a tanyai építészet hagyományait követi.

ÉPÜLETCSOPORTOS BEÉPÍTÉSI FORMA

A közvélekedés szerint a régi tanyákra jellemző épületméretek és arányok ma már nem alkalmasak arra, hogy egy korszerű otthon alapjául szolgáljanak. Ennek egyenes következménye a kertvárosi házakat utánzó, nagyméretű, tájidegen lakóépületek megjelenése a határban. A mellékelt képek tanulsága alapján azonban a tanyákat idéző egyszerű épületformákkal is kialakítható egy mai modern otthon.
A régi tanyai beépítés egyik értéke, hogy a tanyaudvart körbefogó különálló épületek nagyon is sokoldalú használatot tettek lehetővé. Ez az elrendezés a mai körülmények közé is átültethető, ha a különféle funkciók (nappali élettér, lakószobák, garázs, tároló) nem egyetlen, nagyméretű épületben, hanem egymással összekapcsolt, kisebb épületekben vannak elhelyezve.

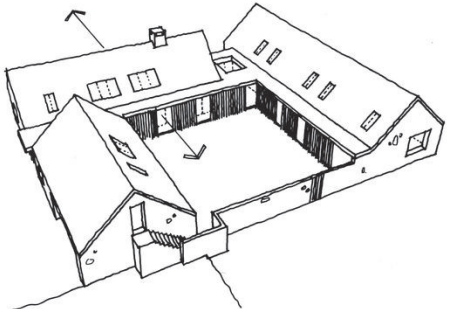

Az előző oldalon első ránézésre két különálló épületet látunk, de közelebbről szemügyre véve észrevehető, hogy egy üvegezett nyaktaggal össze vannak kapcsolva. Külön-külön egyik épület sem nagyobb egy régi tanyai lakóháznál, azonban összekapcsolva már képes kielégíteni egy többgyerekes család mai igényeit anélkül, hogy egy ormótlan épület jelenne meg a tájban.

A jobb oldali képeken szintén egy új építésű külterületi otthon látható. A három épület épületcsoportként jelenik meg, hasonlóan egy tanyához. Az elülső két épület foglalja magába a lakófunkciót, a mögöttük elhelyezkedő harmadik épület gazdasági funkciót tölt be. Közelről látszik, hogy egy modern lakóépületről van szó, azonban távolabbról egy hagyományos tanyához hasonló képet nyújt. Az épületek egyszerű formája és kis mérete miatt jelenléte nem tolakodó, képes belesimulni a tájba.

Pusztavacs, Héthatár tanya

ÚJ ÉPÍTÉSŰ TURISZTIKAI ÉPÜLET

Ha egy tanyai vendégházról esik szó, többnyire egy fehérfalu házikóra gondolunk kicsi ablakokkal és piros kockás abroszokkal. Egy tanyai vendégház azonban mind megjelenésében, mind anyaghasználatában lehet mai, a lényeg az, hogy megőrizze a tanyai környezet emberléptékű, szerethető, barátságos hangulatát. Archaizálás nélkül is lehet olyan külterületi szállásépületet építeni, amit képes befogadni a táj. Ennek egyik kulcsa, hogy a modern formavilág ellenére az egyes épületrészek méretei nem sokkal nagyobbak, mint ami egy tanyánál megszokott. A másik lényeges tényező, hogy a„kivagyi" design szempontoknál fontosabb volt az otthonos anyagok, a meleg színek használata. Az összkép ugyan kissé mozgalmas és színes, de ez még belefér egy idegenforgalmi célú létesítménynél.

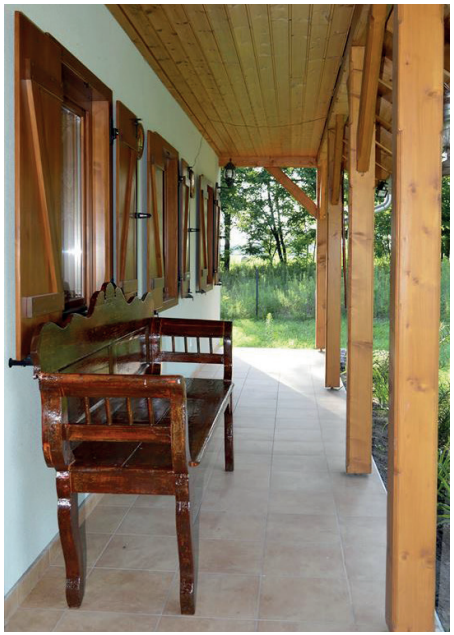

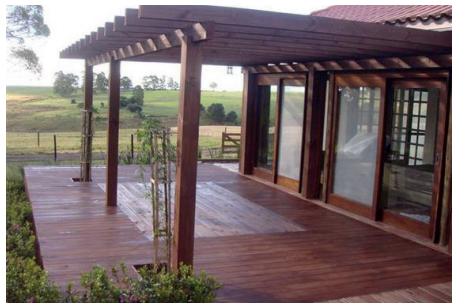

Építészeti részletek

Egy lakóház nem dísztárgy, hanem élettér. Ez nemcsak a belső terekre igaz, hanem a külsőre is. A gondosan megformált építészeti részletek képesek igazán otthonossá, barátságossá tenni az épületek környezetét. Ilyen lehet egy faragott deszka oromzat, egy oszlopos tornác, vagy egy fedett terasz. A fedett-nyitott átmeneti terek, mint a tornác és a terasz, nagyon is fontos használati értékkel bírnak. Amennyiben ízléssel vannak megformálva a lakóház környezeti esztétikáját is emelik.

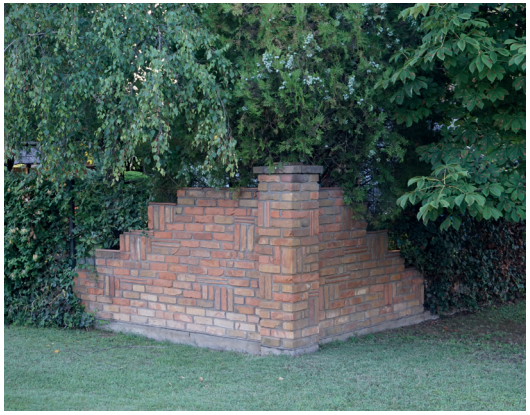

Kerítések

Az utcai kerítéseknek nemcsak vagyonvédelmi, hanem lényeges esztétikai szerepük is van: meghatározó elemei az utcaképnek. Akkor szerencsés egy kerítés, ha megjelenése harmóniában van az épület anyaghasználatával, forma- és színvilágával. Az előkertes beépítés településképi előnyei a kertbe belátást engedő, „áttört" kerítés esetén érvényesülnek. Az ilyen kerítés nem elválaszt, hanem inkább összeköt. Minden kerítésfajta sajátos „jelentéssel" bír. A faléces kerítés természetes közvetlenséget áraszt, a fémpálcás kerítés eleganciát sugall.

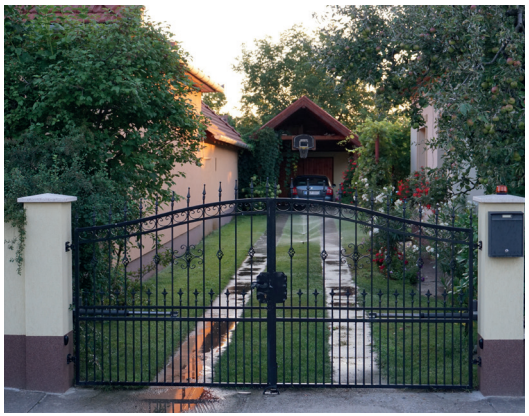

Kert és utca

Az utcákat a növényzet „öltözteti”. Nélküle sivár, barátságtalan az utca. Az előkert és az utcai zöldsáv rengeteg lehetőséget kínál a környezett vonzóbbá tételéhez. Jellege, rendezettsége elsősorban a tulajdonosok ízlését és igényességét tükrözi, kevésbé pénz kérdése. A házak elé ültetett dísznövények, vagy az ablakba kihelyezett virágok segítenek emberibbé tenni a lakókörnyezetet, és egyúttal egyediséget kölcsönöznek az utcaképnek. A fasorok (akár gyümölcsfa, akár díszfa) kellemes ritmust adnak az utcaképnek és vezetik a tekintetet. Az elemes térburkolatból készülő járda vagy gépkocsibehajtó esztétikus, könnyen javítható és a csapadékvíz elszivárgását sem akadályozza.